

РОЛЬ ПРИБУТКУ В СУЧАСНИХ УМОВАХ ЕКОНОМІКИ РЕГІОНУ

Ковальчук О.Д., к.е.н., доцент

У той час як більшість економістів не прийшли до одностайної думки про природу прибутку та вважають її економічною категорією, що важко піддається точному визначенню, то для більшості практиків роль прибутку досить зрозуміла. Це визначається тим, що саме прибуток є стержнем і головною рушійною силою економіки ринкового типу, основним спонукальним мотивом діяльності підприємців в умовах ринку, певним гарантом прогресу економічної системи, а відсутність прибутку - яскравий доказ регресу й соціальної напруженості. Вважається, що прибуток є основним джерелом фінансових ресурсів на мікро- і макрорівні. А роль прибутку як показника, який найбільш повно відображає ефективність виробництва, обсяг й якість виробленої продукції, рівень продуктивності праці, динаміку рівня собівартості та характеризує інтенсифікацію виробництва при будь-якій формі власності, досить багатогранна й важлива.

Останнім часом інтерес вітчизняних учених до прибутку відновився. Особлива увага приділяється питанням вивчення впливу чинників формування прибутку на фінансовий результат діяльності підприємства в розрізі статистичного аналізу (Цал-Цалко Ю.С.); моделюванню умов максимізації прибутку (Захарова Ю.В., Растяпін А.В.); використанню прибутку як критерію оцінки фінансового стану української економіки (Благун Й.); вивченню основних причин переходу прибутку в тіньову економіку.

Для багатьох підприємств забезпечення прибутковості - це першочергова задача, що ставить перед собою вище керівництво. Іноді в якості цільового показника обирається абсолютний показник прибутку, але найчастіше використовують відносні показники: прибуток на інвестований капітал або прибуток на одиницю окремих видів ресурсів, що приймали участь у виробництві. Цільові показники розраховуються, як правило, на основі динаміки результатів господарської діяльності й у порівнянні з показниками інших підприємств, з якими можливе таке зіставлення. Часто роль прибутку на підприємстві розглядають, як показник ефективності, що є ознакою компетентного управління людськими, матеріальними, фінансовими та іншими ресурсами, що перебувають в розпорядженні даного формування. Але із цим твердженням, на наш погляд, не можна погодитись однозначно, якщо враховувати окремі моменти.

На практиці все частіше спостерігається несумісність покладеного на прибуток «навантаження» як джерела наповнення бюджету і як індикатора привабливості. Останнім часом простежується тенденція до зниження прибутку підприємства для зменшення податкового навантаження, що призводить до суперечливої ролі прибутку, як інвестиційного індикатору, що говорить про інвестиційну привабливість підприємства або галузі. Чим ефективніше підприємство використовує наявні ресурси, тим більшим стає податкове навантаження. Причому основна частина податкового тиску відноситься на трудові доходи, податки й відрахування з яких виплачує підприємство. Таке протиріччя свідчить не тільки про невідповідність і необґрунтованість податкового законодавства економічним інтересам, але й про нерозуміння природи прибутку і його ролі для підприємства й для країни в цілому.

Підтвердження ролі прибутку, як індикатора привабливості інвестиційних вкладень, у сьогоднішній економічній ситуації, особливо в Україні, не відповідає тому змісту, що вкладали в нього кілька десятків років тому. У США в останні роки при економічних розрахунках приймалася норма припустимого доходу 5-10% з інвестицій у виробництво. А при вкладеннях у нову техніку, строк окупності якої довше, норма

прибутковості ще менше. Але у всіх випадках мова йде не про середню норму прибутковості, а про мінімально припустиму норму доходу, при якому вкладення капіталів вважається припустимим. Ті вкладення, які забезпечують прибуток вище мінімального рівня, визнавалися ефективними. Тобто процес максимізації прибутку не виходить на перший план і не є остаточною цільовою функцією підприємства.

Таким чином, чи буде потенційний інвестор робити нові вкладення визначається не тим, який прибуток дали попередні інвестиції, а тим, який прибуток передбачається отримати. Привабливість інвестицій зумовлена передбачуваним прибутком, а не отриманим раніше або прибутком, який підприємство отримує сьогодні. Правильне розуміння природи прибутку, причин його виникнення зменшить ризики й збільшить ефективність вкладення інвестицій.

Розглядаючи прибуток, як одне з головних джерел наповнення державного бюджету на рівні з податком на додану вартість, варто бути обережними. Досвід розвинених країн свідчить про те, що це положення не завжди виконується. Так, наприклад, у 1999 р. в США чистий прибуток склав усього лише 6 % від валового внутрішнього продукту, а заробітна плата - 60 %. А враховуючи структуру доходів федерального бюджету США податок на доходи фізичних осіб становить 41 %, податки на доходи корпорацій - 10 %, податок на майно - 4 %. Наповнення доходної частини бюджету, однієї з найбільш міцних і стабільних фінансових держав світу, побудовано на тотальному контролі за доходами й витратами фізичних осіб, а не на податку на прибуток або непрямому податку (ПДВ), як у нашій країні. Тобто роль прибутку в рамках держави зводиться до джерела наповнення бюджету й розглядається, як окреме питання.

Р. Айснер у своїх дослідженнях відмічає вагомій відмінності ролі прибутку, як джерела фінансування. Він установив, що з 1952 р. по 1962 р. існував затяжний період кризи нагромадження в США, пов'язаної з інвестиційним бумом 1956-1957 рр., тоді як для іншого періоду 1963-1968 рр. характерний значний зріст капіталовкладень [3]. Дані факти свідчать про неоднозначність ролі прибутку в економіці. Чим динамічніший ринок, тим більшим є вплив прибутку як джерела фінансування. Аналіз залежності динаміки реальних капітальних вкладень у галузях економіки США від середнього рівня норми прибутку (після сплати податків) на власний капітал і середньорічні темпи приросту випуску продукції з 1952 р. по 1984 р. підтверджують високу залежність між нормою прибутку й динамікою виробництва в чотирьох найбільш монополізованих галузях з 14 проаналізованих. Протягом 1958-1984 рр. високомонополізовані галузі в середньому мали більш низькі темпи приросту промислового виробництва і реальних обсягів капіталовкладень, ніж у середньому по обробній промисловості. Р. Айснер, вивчаючи роль прибутку в інвестиційних функціях підприємств установив, що для підприємств, основний капітал яких менше 20 млн доларів, прибуток відіграє більш важливу роль, як джерело нагромадження, ніж для фірм із основним капіталом більше 325 млн. доларів. Основними причинами таких відмінностей, на його погляд, є різна швидкість реакції на зміни навколишньої економічної ситуації, ступінь впливу невдалого інвестиційного вкладення й кількість інвестиційних проектів у різних галузях.

Сучасна економічна ситуація в Україні показує, що в умовах невисокої дієздатності банківської кредитної системи й відсутності розвинутої мережі інституціональних інвесторів, роль прибутку як джерела інвестиційного фінансування дуже велика. Так, протягом 1997-2003 рр. доля інвестицій в основний капітал за рахунок коштів підприємства коливалися від 75,2 % до 66,6 %, що в 10 разів більше кредитів банків і коштів іноземних інвесторів [2].

Неоднозначність і складність прибутку, як економічної категорії, не дозволяє говорити про неї як про якісний критерій управління й процесу прийняття управлінських рішень. Це пояснюється тим, що якісний критерій процесу управління

пов'язаний з поняттям «ефективності», а не з прибутком. А те, що ефективність часто пов'язують з прибутком, не дозволяє замінити одну економічну категорію іншою. В умовах посилення конкурентної боротьби й укрупнення учасників ринку, максимізація прибутків на короткостроковому інтервалі не виглядає єдиним і найбільш ефективним засобом функціонування підприємства. Так, американський економіст Д.К. Кліффорд порівнював групу з 629 великих й 1220 значно менших корпорацій. У нелегкі для економіки США 1970-1975 рр. виділилося 259 корпорацій, які мали середньорічні темпи приросту збуту близько 30 % за рахунок входження в «ринкові ніші», зміни продуктів, зміни ринкової стратегії. У результаті чого ці компанії забезпечили норму прибутку в 10,4 % у порівнянні з корпораціями-гігантами - 9,9 %. У той час як інші компанії з ростом збуту менше 10% досягали норми прибутку в середньому 3,3%. Таким чином, прибуток в даній ситуації є не як самоціль й основне завдання підприємства. Він стає кінцевим результатом реалізації стратегії фірм. І тільки динамічна, інноваційно активна поведінка підприємства на ринку може забезпечити йому досить високі темпи зростання прибутку. Це особливо важливо в умовах трансформації економіки, коли зміни факторів зовнішнього середовища відбуваються швидко й погано піддаються прогнозуванню. Тільки швидка й динамічна реакція фірми на зміну цих факторів забезпечить їй стійке положення на ринку, можливість росту підконтрольного сегменту, зростання конкурентоздатності.

Підсумовуючи вищесказане необхідно підкреслити, що в теперішній час відбувається процес переосмислення ролі прибутку в економіці. Це пов'язано, насамперед, зі зміною цільової функції великих підприємств, яка не орієнтована лише на отримання прибутку, а еволюціонувала разом із загальним ускладненням економічних взаємозв'язків. Максимізація прибутку носить довгостроковий характер і досягається більш складним шляхом, ніж це трактує неокласична теорія фірми. В період інфляції та при одночасному спаді виробництва, економічні рішення стають короткостроковими й одержують спекулятивну спрямованість. Скорочуються інвестиції, крім тих, які обіцяють великі інфляційні прибутки, але ці інвестиції не так бажані з погляду економіки в цілому. Негативний практичний досвід багатьох підприємств України робить їх ще більш застережливими та націленими на вибір менш ризикованого та менш прибуткового бізнесу. Необхідно відзначити також, що простежується різний ступінь впливу й значення прибутку для підприємства залежно від його розміру й обсягів продажу, впливу на ринок і доступу до ресурсів, типу ринку.

Література

1. Аграрний сектор України на шляху до євроінтеграції: Моногр. / М. Г. Бетлій, О. М. Бородіна, С. В. Бородін, А. П. Гайдуцький, Т. О. Зінчук; Ін-т економіки та прогнозування НАН України. - Ужгород : ІВА, 2006. - 496 с.
2. Козлова А.І. Проблеми формування інвестиційного ресурсу // Формування ринкових відносин в Україні. - 2003. - № 5 (24). - С 3.
3. Норма прибили и перелива капитала на примере США / Ред. Р.М. Знгов // М.: Наука. - 1987.
4. Савицька Г.В. Економічний аналіз діяльності підприємства: Навч. посіб. - 2-ге вид., випр. і доп. - К.: Знання, 2005. - 662 с.
5. Сіневич О.В. Роль прибутку в умовах трансформації економіки // Вісник Хмельницького національного університету. - 2005. - № 53. - С 76-78.
6. Углярєнко О.М. Визначення оподаткованого прибутку та його вплив на формування фінансових ресурсів підприємств // Фінанси України. - 2004. - № 2. - С. 94.
7. Швець В.Г. Теорія бухгалтерського обліку Підручник. - К.: Знання, 2005. - 447с.